

Leiðin gekk til Alta (3):

Joikurin – samiski fólkatónleikurin

– fyrri partur

Á ferðini til Alta í Norðurnoreg, sum eini 20 norðurlandsk tíðindafólk gjørdur í desember 1998, greiddi Odd Mathis Hætta m.a. hugtakandi frá samatrúgv. Hann er lærari við háskúlan í Alta og hevur skrivað áhugaverda grein í Altaposten 16. apríl 1993, um joik, fólkatónleik sama. Vit prenta her part av áhugaverdu greinini

*Myndir og ryðing:
Dagfinn Olsen*

Samiski fólkatónleikurin er vokalur og nevnist joik - á sámiskum juoigat, at joika. (At sámiski fólkatónleikarvurin er vokalur, sangur, minnir kanska okkum føroyingar á okkara arv, kvæðini). Onnur orð fyri joik eru luohti og voulle. Tekstin í joiki kallast dajahus. Lagið og rútmán verður stuðlað av tekstini, ið verður framborin á kenslubornan ella dramatiskan hátt.

Sum annar fólkatónleikur, hevur joikurin sitt upphav í spontana tónleikaliga framferingartorvi sama. Ígjøgnum öldir er joikurin fýrdur víðari frá mumi til muns, úttan niðurskriving. Soleiðis hevur joikurin stóðugt verið merktur av improvisatoriskum broytingum, so at vit í dag finna ymsar „dialektir“ í teim ymsu sámisku bú-

plássunum. Hjá honum, ið er vanur við joik, er lætt at hoyra, hvaðani joikurin stavar. Munurin er ofta at finna í rútmuni, men eisini í lagfrábrigdum.

„Joikdialekt-økini“ samsvara ofta við málsligu dialektøkini. Men eisini er munur á joiki í sámabygdum sum Kautokeino og Karasjok. Í Kautokeino mentanini eru ofta stór lop í lagnum. Lagið gerst djárvári, friari. Rútmán broytist og skiftir frá takt til takt. Karasjokmentanin og mentanin í eystara parti av Finnmarki hevur rørligari lag, meira javnt gongur á. Sama er við takt og rutmu. Eisini er munur í nýtslu av roddini í joiki. Sámara aðrastaðir frá siga um fólk í Kautokeino, at tey rópa í joikinum og nýta eina sterka, hvassa rodd. Í Kautokeino verður sagt um frændurnar longur eystri, at teir duga ikki at joika, teir syngja.

Persónjoikar

„Joikurin er list til minnis um onnur fólk“, skrivur Johan Turi í bók síni Mitalus sámiið birra (Søgur um sámar) í 1910. „Nøkur minnst við hatri, onnur við kærleika. Og nøkur minnst í sorg. Og sámar nýta joikin um okkurt landslag og okkurt livandi, - um úlvin, bjørnina og villu reinsdjórini“. Hann helt áfram at skriva um joik, sum „samroðusnildi millum fólk, ið kenna hvønn annan, um fólk, dýr ella stóð, sum vit, sum joika, øll kenna“.

Persónjoikar eru teir týðningarmestu í dag. Hjá viðkomandi, sum „bleiv joikaður“, gjordist hetta eitt samleikamerki, eitt tekin um, at hann hoyrði til millum hini.

Tað tónlistarlaga

Lagið hevði meira at siga, enn teksturin í improvisationini hjá joikaranum,

við tónlistarligum ábendingum og og tvímerkningum fyri at lýsa persónin og skapa hugasamband.

Lagið er einfalt við kvart- og kvintlopum í einum fimmtónaskala.

Rútmán hevur altíð týðning. Hon kann vera spennandi við at fosta hvílutónarnir eru ymiskir til longdar, so at onnur hvort takt skiftir frá 5/8 og 7/8, ella við at lagsamansetingin við 2/4 er pressað saman til 2/8, so lagið hastar meira avstað.

Tvær uppgávur

Joikurin hevði tvær uppgávur. Tað var fólkatónleikur sama...at minnst onnur fólk“, lýsa fólk dýr og landsløg. Men joikurin var eisini partur av tí sonevndu

fyrri krist religionini (førkristne). Joikurin hevði samspæl við rútmiskum undirspæli. Trumma var instrumentali parturin av sámiska fólkatónleikinum. Tað er henda dupult uppgáva, sum kann vekja kenslur.

ur. Mong eldri og serliga persónliga kristnir sámar meta joik sum synd og ikki sameinandi við eitt kristi liv. Hetta knýtir seg óivað at tí, at joikur hevur verið tengdur at gomlu religionini

Norski tíðindamaðurin Johs Kalvemo (Jusse nevndur) frá Sami Radio, bað til fina dogurðaborðið síðsta kvöldið á ferðini um at fáa orðið „úlvur“ á øllum teimum umboðuðu málunum. Síðani frambar hann hugtakandi joik, har hesi komu fyri

Odd Mathis Hætta